

Engelliler Konusunda Verilen Eğitim Programının Engellilere Yönelik Tutumlar Üzerindeki Etkisi

Feyzullah Şahin^{1*} ve Birkan Güldenoğlu²

¹ Namık Kemal Üniversitesi, Türkiye

² Ankara Üniversitesi, Türkiye

Alındı: 25.02.2013 - Düzeltildi: 13.05.2013 - Kabul Edildi: 22.05.2013

Özet

Bu çalışmanın genel amacı üniversite öğrencilerine özel eğitim ve kaynaştırma konularında verilen bir eğitim programının onların engelli bireylere yönelik tutumları üzerindeki etkililiğinin belirlenmesidir. Çalışmaya Namık Kemal Üniversitesi (NKÜ) Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu (SHMYO) Çocuk Gelişimi Bölümünde kayıtlı 56 öğrenci dâhil edilmiştir. Araştırmada, deneme modellerinden tek grup ön test - son test kontrol grupsuz deneysel desen kullanılmış ve katılımcılara 12 haftalık, toplamda 60 saat süren, bir eğitim programı uygulanarak program öncesi ve sonrasında engellilere yönelik tutumları karşılaştırılmıştır. Çalışma sırasında katılımcıların engelli bireylere yönelik tutumlarına ilişkin program öncesi ve sonrasında toplanan tüm veriler Özürlülere Yönelik Tutum Ölçeği (ÖYTÖ, 2009) aracılığıyla toplanmış ve elde edilen veriler SPSS 18.00 istatistikî analiz paket programı yardımı ile analiz edilmiştir. İstatistikî analizlerde, Bağımlı Örneklem için T-testi, Bağımsız Örneklem için T-testi, Mann-Whitney U testi ve Wilcoxon İşaretleli Sıralar testi kullanılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar incelendiğinde ise katılımcıların engelli bireylere ilişkin program öncesi ve sonrasındaki tutum puanları arasında program sonrası lehine anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür. Bu durumda katılımcılara uygulanan eğitim programının onların engelli bireylere ilişkin tutumları üzerinde olumlu etkileri olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler; Tutum, engellilere yönelik tutum, özel eğitim ve kaynaştırma, tutum değişimi.

* Sorumlu Yazar: Tel.: 282 2503306, E-posta: fsahin@nku.edu.tr
ISSN: 2146-7811, ©2013

Giriş

Son yıllarda ülkemizde özel eğitim alanında yapılan çalışmaların yaygınlaşmasıyla engelli bireylerin toplumla daha fazla bütünleşebildikleri bir başka deyişle normal gelişim gösteren akranlarına benzer yaşantıları daha çok deneyimleyebildikleri görülmektedir. 1990'lı yıllardan günümüze kadar geçen sürede engelli bireylerin toplum hayatına daha fazla katılabilmeleri için yapılan düzenlemelere bakıldığında (ör; 573 KHK, MEB 2000, 2001 ve 2006 Yönetmeliği, 5378 Özürlüler Kanunu, 572 sayılı KHK, vb.) düzenlemelerden elde edilen sonuçların, engellilere erken yaşta kazandırılması gereken erken eğitim programlarından başlayarak meslek kazandırmaya kadar yaşamın farklı alanlarında olumlu gelişmelere yol açtığını söylemek mümkündür. Bu konuda yapılmış farklı çalışmalardan elde edilen sonuçlar incelendiğinde (I. Özürlüler Şurası, 1999; Cavkaytar, 2003; Civelek, 1991; Eripek, 1992; Gözün ve Yıkılmış, 2004; Kırcaali-İftar, 1998) araştırmacıların, özel gereksinimli bireylerin toplum dışına itilmeleri yerine onların toplumla daha kolay kaynaşmalarının sağlanması ve bunun sağlanabilmesi için de öncelikle onların kendi yetenek, yeterlilik ve gereksinimlerine göre normal gelişim gösteren bireylere sunulan tüm eğitim imkânlarından eşit şekilde yararlanmaları gerektiğine dair görüş birliğine vardıkları görülmektedir. Bu amaca yönelik yapılan çalışmalarda ise en somut adımların engelli bireylerin eğitimlerine yönelik olduğu görülmektedir. Bu süreçte engelli bireylerin eğitimlerine yönelik yapılan düzenlemeler incelendiğinde, engelli bireylerin eğitime verilen önemin gün geçtikçe arttığı ve eğitimde fırsat eşitliği ilkesinden yola çıkarak özel gereksinimli olsun ya da olmasın tüm bireylerin kendi gereksinimlerine uygun eğitimi alma hakkı olduğu eğitim sistemimizin önemli bir ilkesi haline geldiği görülmektedir. Bu anlayışın benimsenmesiyle 1997'de kabul edilen 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında KHK içerisinde kaynaştırma eğitim modeli yasal olarak yerini almış olup halen de günümüzde engelli bireylerin eğitim ihtiyaçları bu eğitim modeli anlayışı kapsamında karşılanmaya çalışılmaktadır. Son on yıllık sürece bakıldığında ise kaynaştırma eğitim anlayışının daha da yaygınlaşmasıyla daha fazla engelli bireyin eğitim olanaklarından faydalandığı görülmektedir (Kargın, 2004).

Kaynaştırma eğitimine ilişkin alan yazında farklı tanımların yer aldığı görülmekle birlikte temel olarak kaynaştırmanın, gerektiğinde sınıf öğretmenine ve/veya özel gereksinimli öğrenciye destek özel eğitim hizmetleri sağlanması koşulu ile özel gereksinimli öğrencilerin normal eğitim ortamlarında eğitilmesi şeklinde tanımlanabileceği düşünülmektedir (Kırcaali-İftar, 1992; Salend, 1998). Araştırmacılar uygun şekilde yapılandırılan bir kaynaştırma eğitimi sayesinde engelli bireylere yeterli akademik ve sosyal davranışların kazandırılabilmesini bu sayede de hem engelli bireyler ile engelli olmayan akranları arasındaki etkileşimin nicelik ve niteliğinin arttırılabileceğini hem de normal gelişim gösteren bireylerin engellilere yönelik tutumlarında olumlu yönde değişikliklerin olabileceğini belirtmişlerdir (Kaner, 2000; Kırcaali-İftar, 1998; Güzel-Özmen, 2003). Bu konuda yapılmış farklı çalışmalarda ise yine başarılı bir kaynaştırma uygulamasının yürütülebilmesi için öncelikle tüm okul personelinin engelli bireylere yönelik olumlu tutumlara sahip olmalarının ve başta sınıf öğretmenleri olmak üzere özel gereksinimli bireylerin eğitim ihtiyaçlarından sorumlu olan tüm kişilerin kaynaştırma uygulamasının başarıyla yürütülebilmesi için çaba göstermelerinin etkili olduğu belirtilmektedir (Mousouli, Kokaridas, Angelopoulou-Sakadami ve Aristotelous, 2009; Batu, 2000; Boling, 2007; Bondurant, 2004; Bigham, 2010; Campbell, Gilmore ve Cuskelly, 2003; Diken ve Sucuoğlu, 1999; Diken, 1998; Fakolade, Adeniyi ve Tella, 2009; Kırcaali-İftar, 1998).

Kaynaştırma programlarının başarıyla yürütülmesinde öncelikle kaynaştırma eğitiminde görev alan tüm eğitimcilerin engelli bireylere yönelik olumlu tutum geliştirmelerinin önemli olduğu belirtilmektedir (Batu, 2000; Bondurant, 2004; Campbell, Gilmore ve Cuskelly, 2003; Diken ve Sucuoğlu, 1999; Diken, 1998; Fakolade, ve diğ., 2009; Gözün ve Yıkmış, 2003; Kayaoğlu, 1999; McLeskey ve Waldron, 2002; Olson, 2003; Smith ve Smith, 2000; Synder, 1999; Villa ve Thousand, 2003). Araştırmalarda, eğitimcilerde engelli bireylere yönelik geliştirilen tutumlar üzerinde iki ana konunun ağırlıklı olarak etkisinin olduğunu vurgulanmaktadır. Bunlardan ilki; engelli bireylerden kaynaklı durumlar olup (engelli bireyin yaşı, cinsiyeti, engelinin türü, derecesi ve bireyin sosyal ve uyumsal

davranışlardaki performansı, vb.) bir diğeri ise eğitimcilerden kaynaklı (eğitim geçmişi ve düzeyi, iş deneyimi, cinsiyeti ve yaş, vb.) durumlardır (Bondurant, 2004; Fakolade, ve diğ., 2009; Olson, 2003).

Ülkemizde kaynaştırma ortamlarında görev alan eğitimcilerin engelli bireylere yönelik tutumlarının araştırıldığı çalışmaların sonuçları incelendiğinde ise, çalışmalarda benzer bulguların yer aldığı ve engelli bireylere yönelik olumsuz tutumların etkili bir kaynaştırma eğitiminin önünde yer alan en temel engel olarak görüldüğü belirtilmektedir (Batu, 1997; Diken ve Sucuoğlu, 1999; Diken, 1998; Gözün ve Yıkılmış, 2003; Kayaoğlu, 1999; Metin ve Çakmak, 1998; Orel, Zerey ve Töret, 2004; Şahbaz, 1997; Uysal, 2003; Yıkılmış ve Kayaoğlu, 1999; Yıkılmış, Şahbaz ve Peker, 1997, 1998).

Çalışmalardan elde edilen ortak sonuçlara bakıldığında ise engelli bireylerin eğitim ortamlarında yaşanan sıkıntılara ilişkin öne çıkan üç temel yargının vurgulandığı görülmektedir. Bunların (a) eğitimcilerin en büyük sıkıntılarının çalıştıkları engel gruplarına yönelik bilgi eksiklerinden kaynaklandığı, (b) yeterli bilgi ve donanımına sahip olmayan eğitimcilerde engelli bireylere yönelik olumsuz tutumların görüldüğü, (c) eğitimcilerde görülen bu olumsuz tutumların yürüttükleri kaynaştırma eğitiminden düşük beklentilere sahip olmalarına yol açtığı, şeklinde olduğu görülmektedir. Uluslararası alanyazında ise engelli bireylerin eğitimleri üzerinde etkili olan öğretmen tutumlarının ayrıntılı olarak ele alındığı bir çok araştırma olduğu görülmekle birlikte, özellikle 2000 ve sonrasında bu konuda yapılmış olan çalışmalar incelendiğinde, çalışmaların büyük bir çoğunluğunda kaynaştırma ve bütünleştirme eğitimi kapsamında görev alan eğitimcilerin engellilere yönelik genel olarak olumsuz tutumlara sahip oldukları görülmüştür (Avramidis ve Norwich, 2002; Avramidis, Bayliss ve Burden, 2000; Bain, 2005; Brandon ve Ncube 2006; Bigham, 2010; Boling, 2007; Bondurant, 2004; Campbell, ve diğ., 2003; Fakolade, ve diğ., 2009; Familia-Garcia, 2001; Idol, 2006; Kim, 2009; McLeskey ve Waldron, 2002; Molto, 2003; Morberg ve Savolainen, 2003; Mousouli ve diğ., 2009; Olson, 2003; Reusen, Shoho ve Barker, 2001; Shade ve Stewart, 2001; Smith ve Smith, 2000; Villa ve Thousand, 2003; Voltz, Brazil ve Ford, 2001; Wischnowski, Salmon ve Eaton, 2004; Yoon-Suk, 2010; Zambelli ve Bonni,

2004). Çalışmalarda ortaya çıkan bu duruma ilişkin birincil nedenin ise yine eğitimcilerin çalışılan gruba ilişkin yeterli bilgi ve donanımına sahip olmamalarından kaynaklı olduğu belirtilmektedir. Ek olarak, bu çalışmalarda olumsuz tutumlara sahip olan eğitimcilerin kendilerine sunulan destek eğitim hizmetlerinden yeteri kadar faydalanamadıklarını bunun sonucunda kaynaştırma eğitimi içerisinde kendilerini tam olarak yetkin hissedemediklerini sıkça belirttikleri görülmüş olup bu durumun da onların tutumları üzerinde etkili olduğu belirtilmiştir.

Uluslararası alanyazında engelli bireylere karşı olumlu tutumların geliştirilmesinde sıkça kullanılan tekniklere bakıldığında ise bunların kişisel ilişki kurma, simülasyon ve bilgilendirme başlıkları altında sınıflandırıldığı görülmektedir. Çalışmalar incelendiğinde eğitim ortamlarında engelli bireylere karşı ortaya çıkan olumsuz tutumlarla baş etmek için bu teknikler arasından öncelikli olarak bilgilendirme tekniğinin (belirli bir konuda verilen eğitim seminerlerinin) kullanıldığı görülmektedir (Bondurant, 2004; Olson, 2003). Yine yapılan çalışmalarda hazırlanan eğitim programlarının eğitimciler üzerindeki etkisinin belirlenmesi için program sonunda yapılan değerlendirmelerde eğitimcilerin şuanda çalıştıkları ya da ileride karşılaşacakları engel gruplarına ilişkin bilgi düzeylerinin artması sonucunda kendilerini çalışmaya daha istekli ve hazır hissettiklerini bildirdikleri ve yapılan değerlendirme sonuçlarında da engellilere yönelik tutumlarında olumlu yönde gelişmelerin görüldüğü belirtilmektedir (Avramidis ve Norwich, 2002; Avramidis, ve diğ., 2000; Mousouli ve diğ., 2009; Wischnowski, ve diğ., 2004; Yoon-Suk, 2010; Zambelli ve Bonni, 2004). Ülkemizde yine son dönemde bu konuda yapılan çalışmalar incelendiğinde ise, çalışmaların büyük bir kısmında sadece var olan duruma ilişkin durum saptamalarının yapıldığı (Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2009) ve yapılan bu çalışmalarda eğitimcilerde görülen olumsuz tutumlara yönelik ne gibi müdahalelerin yapılabileceğine ilişkin sınırlı somut bilgilerin yer aldığı görülmektedir (Gözün ve Yıkılmış, 2003; Orel, Zerey ve Töret, 2004; Uysal, 2003). Hâlbuki günümüzde engelli bireylerle çalışan ya da ileride çalışacak olan eğitimcilerin engellilere yönelik olumlu tutum geliştirmelerinin önemi açıkça görülmekte olup yapılan çalışmalarda da engelli

bireylere yönelik olumlu tutumların geliştirilebilmesi için somut müdahalelerin geliştirilmesine gereksinim olduğu açıktır.

Bu gereklilikten yola çıkarak ta bu çalışmada NKÜ SHMYO Çocuk Gelişimi Bölümü öğrencilerine engelli bireyler hakkında verilen bir eğitim programının onların engelli bireylere yönelik tutumları üzerindeki etkililiğinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu genel amaç doğrultusunda bu çalışmada test edilmesi planlanan hipotezimiz ise, eğitim programına dâhil olan katılımcıların program sonrasındaki engellilere yönelik tutum puanlarının program öncesine göre artacağı yönündedir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu çalışmada, deneme modellerinden tek grup ön test - son test kontrol grupsuz deneysel desen kullanılmıştır. Bu modelde, belirli bir gruba bağımsız değişken uygulanır ve ölçümler deney öncesi ve sonrası yapılarak, grubun ilgili değişkene ilişkin öntest ve son test puanları karşılaştırılır (Karasar, 2010).

Çalışma Grubu

Katılımcılar, 2010-2011 eğitim - öğretim döneminde NKÜ SHMYO Çocuk Gelişimi Bölümünde kayıtlı ve çalışmaya gönüllü katılan birinci sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır.

Araştırmaya toplam 56 katılımcı dâhil edilmiştir. Öğrencilerin 29'u (%51.80) kız meslek lisesi, 27'si (%48.20) diğer liselerden mezundur (Genel lise, Anadolu lisesi, imam hatip lisesi, endüstri meslek lisesi, ticaret lisesi). Katılımcılardan 25'i (%44.60) konuya ilişkin yayın takip ettiğini, 31'i (%55.40) ise konuya ilişkin yayın takip etmediğini ifade etmiştir. Bu değerlendirme sırasında katılımcılara engellilere ilişkin ne sıklıkla yayınları takip ettikleri sorulmuş ve engelli bireyler konusunda ayda bir veya daha fazla kitap, dergi veya makale okuyan katılımcıların yayın takip ettiği varsayılmıştır. Katılımcılardan 29'u (%51.80) daha önce konuya ilişkin eğitim aldığını, 27'si ise (%48.20) eğitim almadığını bildirmiştir. Bunun değerlendirilmesi sırasında ise herhangi bir engel grubuyla ilgili -yaygın veya örgün eğitim kapsamında- bir hafta veya daha uzun süreli bir eğitim alınmış olması, *eğitim alındı*;

bir haftadan daha kısa süreli bir eğitim alınmış olması veya hiç eğitim alınmamış olması ise *eğitim alınmadı* biçiminde değerlendirilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada, katılımcıların engelli bireylere ilişkin tutumlarını belirlemek amacıyla “Özürllülere Yönelik Tutum Ölçeği (ÖYTÖ)” kullanılmıştır. Söz konusu ölçme aracı Başbakanlık Özürllüler İdaresi Başkanlığı’na yapılan “Toplum Özürllülüğü Nasıl Algılıyor” (2009) isimli çalışma kapsamında geliştirilmiştir. Ölçek geliştirilirken, 4144’den yanıtlar araştırmaya dâhil edilmiştir. Orijinal ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları her bir alt faktör için sırası ile EO .56, Kİ .80, ÇY .74, AY .67, KÖ .74 ve YBY .83 olarak hesaplanmıştır. Ölçekte yer alan maddelerin faktör yükleri ise .37 ile .78 arasında değişmektedir.

ÖYTÖ, beşli derecelmeli likert tipi bir ölçektir. Katılımcılardan her bir maddede yer alan ifadeye ne derecede katıldıklarını veya katılmadıklarını belirtmeleri için “tamamen katılıyorum (5)”, “katılıyorum (4)”, “kararsızım (3)”, “katılmıyorum (2)”, “kesinlikle katılmıyorum (1)” seçeneklerinden birini işaretlemeleri istenmektedir. ÖYTÖ’ nün toplam ve her bir alt ölçeğinden alınan puanların yükselmesi ölçeği dolduran kişinin özürllü bireylere yönelik olumlu tutumlarının arttığı şeklinde yorumlanmaktadır.

ÖYTÖ’ nün her bir alt ölçeğinden ayrı puan hesaplanabildiği gibi ölçeğin tümünden de toplam puan hesaplanabilmektedir. Ölçeğin tümünden elde edilebilecek en düşük ve en yüksek puanlar 43 ve 215 arasında değişmektedir. Alt boyutlardan elde edilebilecek en düşük ve yüksek puanlar sırası ile “Eğitim Ortamı” ve “Aile Yaşamı” 3 – 15, “Kişilerarası İlişkiler” ve “Çalışma Yaşamı” 9 – 45, “Kişisel Özellikler” 7 – 35 ve “Yetkinlik – Bağımsız Yaşam” 12 – 60 arasında farklılaşmaktadır.

ÖYTÖ, 6 faktör ve 43 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte katılımcıların, özürllülerin nasıl eğitilmeleri gerektiğine ilişkin -3 madde- (a) *Eğitim Ortamları (EO)*; özürllüler ile ilişki kurmaya ilişkin -9 madde- (b) *Kişilerarası İlişkiler (Kİ)*; özürllülerin çalışma hayatına katılımlarına ilişkin -9 madde- (c) *Çalışma Yaşamı (ÇY)*; özürllülerin aile üzerindeki etkisine ilişkin -3

madde- (d) *Aile Yaşamı (AY)*; özürllülerin sahip olduğu özelliklere ilişkin -7 madde- (e) *Kişisel Özellikler (KÖ)* ve özürllü bireylerin yetkinliklerine ve yaşamlarını bağımsız şekilde sürdürmelerine ilişkin -12 madde- (f) *Yetkinlik Bağımsız Yaşam (YBY)* görüşleri ayrıntılı olarak değerlendirilmektedir.

Uygulama ve Veri Toplama Süreci

Araştırmanın uygulama evresi 2011-2012 eğitim öğretim döneminde araştırmaya dâhil edilen üniversite öğrencilerine özel eğitim ve kaynaştırma konusunda verilen bilgilendirme eğitimleri sırasında gerçekleştirilmiştir. Uygulama sırasında katılımcılara, “Özel Eğitime Giriş”, “Kaynaştırma Eğitimi” ve “Özel Gereksinimli Çocukların Eğitimi” konularında, 12 hafta süren toplam 60 saatlik teorik eğitimler verilmiştir. Derslerde düz anlatım yöntemi ile tartışma yöntemine başvurulmuştur. Katılımcıların her biri eğitime en az 10 hafta süresince katılmıştır. Eğitim programı, Milli Eğitim Bakanlığı’na Türkiye genelinde farklı üniversitelerde hizmet veren meslek yüksekokullarının eğitim programlarında standardizasyonu sağlama amacıyla başlatmış olduğu Milli Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi (2006) kapsamında hazırlanan program modüllerinden sürdürülmüştür. Katılımcıların engelli bireylere yönelik tutumlarını değerlendirebilmek amacıyla uygulama öncesinde ön test olarak uygulanan ÖYTÖ, on iki haftalık süre bitiminde tekrar son test olarak uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Katılımcılardan toplanan veriler bilgisayara aktarıldıktan sonra, analizler SPSS 18.00 istatistikî analiz paket programı yardımı ile yapılmıştır.

Ölçeğin güvenilirlik düzeyi hesaplanırken ön test ve son testte her bir alt boyut ve ölçek toplamı için ayrı ayrı Cronbach-Alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. Sonuçlar incelendiğinde ise (ön test EO .70, Kİ .83, ÇY .77, AY .65, KÖ .63, YBY .78 ve ölçek toplamı .90; Son test EO .29, Kİ .75, ÇY .67, AY .56, KÖ .61, YBY .82 ve ölçek toplamı .88) ölçek toplamının, Kİ, ÇY, KÖ ve YBY alt boyutlarının yüksek derecede güvenilir olduğu; fakat EO ve AY alt boyutlarından elde edilen güvenilirliğin ise düşük olduğu görülmüştür. Bu

nedenle çalışma sırasında gerçekleştirilen analizlerde sadece yüksek güvenilirliğe sahip olan boyutlar kullanılmış olup EO ve AY alt boyutları analiz dışı bırakılmıştır. Araştırmada kullanılan istatistiksel çözümlerinde anlamlılık düzeyi ise 0.05 olarak kabul edilmiştir.

Verilerin dağılımının normalliği “Kolmogrov-Smirnov Testi” ile değerlendirilmiş olup elde edilen sonuçlar Tablo.1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Dağılımın normalliği Kolmogrov-Smirnov testi

		İstatistik	Sd	p
Ön test	Kİ	.102	56	.200*
	ÇY	.116	56	.060*
	KÖ	.146	56	.005
	YBY	.065	56	.200*
	Ölçek toplam	.091	56	.200*
Son test	Kİ	.162	56	.001
	ÇY	.130	56	.020
	KÖ	.106	56	.178*
	YBY	.129	56	.021
	Ölçek toplam	.099	56	.200*

Tablo 1’den görüleceği üzere, Kolmogrov-Smirnov testi sonuçlarına göre ölçek toplamı ile KÖ alt boyutunun normal dağılım özelliği taşıdığı ($p>.05$); Kİ, ÇY ve YBY alt boyutlarının ise normal dağılım özelliği taşımadığı ($p<.05$) belirlenmiştir.

Yapılan çözümler sırasında katılımcıların öncelikle ölçek alt faktörlerine verdikleri yanıtların aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmış ve gruplar arasında bir fark olup olmadığı dağılımın normalliği sağlandığında ikili karşılaştırmalarda Bağımlı Örneklem için T-testi ile Bağımsız Örneklem için T-testi, normallik koşullarının sağlanamadığı durumlarda ise, Mann-Whitney U testi ile Wilcoxon İşaretili Sıralar testi analizleri uygulanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde çalışmadan elde edilen bulgular iki temel başlık altında sunulmuştur. Bunlar; (a) eğitim programı öncesinde öğrencilerin engelli bireylere ilişkin tutumlarının

çeşitli değişkenlere (mezun olduğu lise, yayın takibi ve eğitim alma durumu) göre tespit edilmesi, (b) eğitim programının çalışmaya dâhil edilen öğrencilerin engelli bireylere yönelik tutumları üzerindeki etkisinin belirlenmesidir.

Eğitim programı öncesinde öğrencilerin engelli bireylere karşı tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi

Araştırmada öncelikle katılımcıların uygulama öncesi engelli bireylere karşı tutum düzeyleri çeşitli değişkenlere göre belirlenmiştir. Bu kapsamda, ölçekten alınan puanlar mezun olunan lise, yayın takip etme durumu ve eğitim alma durumuna göre incelenmiştir. Normal dağılım özelliği gösteren ölçek toplamı ile Kİ, ÇY ve YBY alt boyutları bağımsız örneklem için t-testi yardımı ile normal dağılım özelliği sergilemeyen KÖ alt boyutu ise Man Whitney U testi yardımıyla analiz edilmiştir.

Mezun olunan okul düzeyine göre engelli bireylere karşı tutumlar ölçek toplamı, Kİ, ÇY ve YBY alt boyutlarına ilişkin analizler Tablo 2’de ve KÖ alt boyutuna ilişkin analiz ise Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 2. Mezun olunan lise türüne göre engelli bireylere yönelik tutumlar t-testi

Faktör	Mezun olunan lise	N	\bar{X}	S	Sd	t	p
Kİ	Kız meslek lisesi	29	36.64	6.23	54	-1.254	.215
	Diğer liseler	27	38.44	4.19			
ÇY	Kız meslek lisesi	29	35.79	6.32	54	.745	.459
	Diğer liseler	27	34.49	6.72			
YBY	Kız meslek lisesi	29	44.05	7.69	54	-1.386	.172
	Diğer liseler	27	46.48	5.10			
Ölçek toplam	Kız meslek lisesi	29	166.77	23.41	54	.414	.967
	Diğer liseler	27	166.53	18.37			

Analiz sonuçlarına göre, katılımcıların mezun oldukları lise türüne göre engelli bireyler konusunda tutumlarının ölçek geneli ($t_{(54)}=.414$, $p>.05$) ile Kİ ($t_{(54)}=-1.254$, $p>.05$), ÇY ($t_{(54)}=.745$, $p>.05$) ve YBY ($t_{(54)}=-1.386$, $p>.05$) alt boyutlarında anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir.

**Tablo 3. Mezun olunan lise türüne göre engelli bireylere yönelik tutumlar
Man Whitney U testi**

Faktör	Mezun olunan lise	N	\bar{X}	S	U	p
KÖ	Kız meslek lisesi	29	26.11	3.11	364.00	.651
	Diğer liseler	27	25.50	4.04		

Tablo 3'ten görüleceği üzere, katılımcıların mezun oldukları lise türüne göre engelli bireyler konusunda tutumları KÖ alt ölçeğinden aldıkları puan anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($U=364.00$, $p>.05$). Araştırma kapsamında incelenen bir diğer değişken, katılımcıların yayın takip etme durumuna göre engelli bireylere karşı tutumlarında farklılık olup olmadığıdır. Söz konusu değişkenin tutumlara etkisi ölçek toplamı, Kİ, ÇY ve YBY alt boyutlarına ilişkin analizler Tablo 4'te, KÖ alt boyutuna ilişkin analiz ise Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 4. Yayın takip etme durumuna göre engelli bireylere yönelik tutumlar t-testi

Faktör	Yayın takip durumu	N	\bar{X}	S	Sd	t	p
Kİ	Evet	25	39.03	4.61	54	1.955	.056
	Hayır	31	36.28	5.70			
ÇY	Evet	25	36.30	6.98	54	1.178	.244
	Hayır	31	34.25	6.02			
YBY	Evet	25	47.12	6.29	54	1.978	.053
	Hayır	31	43.69	6.58			
Ölçek toplam	Evet	25	170.68	21.92	54	1.300	.199
	Hayır	31	163.41	19.88			

Yukarıda yer alan analiz sonuçlarına göre, öğrencilerin yayın takip etme durumuna göre engelli bireylere karşı tutumları ölçek geneli ($t_{(54)}=1.300$, $p>.05$) ile Kİ ($t_{(54)}=1.955$, $p>.05$), ÇY ($t_{(54)}=1.178$, $p>.05$) ve YBY ($t_{(54)}=1.978$, $p>.05$) alt boyutlarında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Tablo 5. Yayın takip etme durumuna göre engelli bireylere yönelik tutumlar Man Whitney U testi

Faktör	Eğitim alma durumu	N	\bar{X}	S	U	p
KÖ	Evet	25	25.65	3.54	355.50	.596
	Hayır	31	25.95	3.64		

KÖ alt ölçeğinden alınan puanlarda yayın takip etme durumuna göre anlamlı olarak farklılaşmamaktadır ($U=355.50$, $p>.05$).

Araştırma kapsamında incelenen üçüncü değişken ise katılımcıların uygulama öncesi konuya ilişkin eğitim alma durumuna göre engelli bireylere karşı tutumlarında farklılık olup olmadığıdır. Bu değişkene ilişkin ölçek toplamı Kİ, ÇY ve YBY alt boyutlarından alınan puanların analizleri Tablo 6’da ve KÖ alt boyutuna ilişkin analiz ise Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 6. Eğitim alma durumuna göre engelli bireylere yönelik tutumlar t-testi

Faktör	Eğitim alma durumu	N	\bar{X}	S	Sd	t	p
Kİ	Evet	29	36.64	6.23	54	-1.254	.215
	Hayır	27	38.44	4.19			
ÇY	Evet	29	35.79	6.32	54	.745	.459
	Hayır	27	34.49	6.72			
YBY	Evet	29	44.05	7.68	54	-1.386	.172
	Hayır	27	46.48	5.10			
Ölçek toplam	Evet	29	166.77	23.41	54	.042	.967
	Hayır	27	166.53	18.37			

Tablo 6’da görüleceği üzere, katılımcıların konuya ilişkin eğitim alma durumuna göre engelli bireylere karşı tutumları ölçek geneli ($t_{(54)}=.042$, $p>.05$) ile Kİ ($t_{(54)}=-1.254$, $p>.05$), ÇY ($t_{(54)}=.745$, $p>.05$) ve YBY ($t_{(54)}=-1.386$, $p>.05$) alt boyutlarında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Tablo 7. Eğitim alma durumuna göre engelli bireylere yönelik tutumlar Man Whitney U testi

Faktör	Yayın takip durumu	N	\bar{X}	S	U	p
KÖ	Evet	29	25.64	3.54	364.00	.651
	Hayır	27	25.95	3.64		

KÖ alt ölçeğinden de alınan puanlara göre de eğitim alanlar ile eğitim almayanlar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($U=364.50$, $p>.05$).

Sonuç olarak araştırmaya dâhil edilen katılımcıların uygulama öncesi engelli bireylere karşı tutumlarının mezun olunan lise türü, yayın takip etme ve konuya ilişkin eğitim alma durumlarına göre ölçek geneli ile ölçek alt boyutlarından alınan

puanlar anlamlı olarak farklılaşmamaktadır. Bu sonuçlara göre, eğitim programına katılan bireylerin, eğitim öncesinde farklı eğitim geçmişine veya özel eğitim deneyimine sahip olduklarını belirtmiş olsalar da benzer tutum düzeylerine sahip oldukları söylenebilir.

Eğitim programının çalışmaya dâhil edilen öğrencilerin engelli bireylere yönelik tutumları üzerindeki etkisinin belirlenmesi

Eğitim programının katılımcıların engelli bireylere karşı tutumlarına olan etkisinin belirlenebilmesi için katılımcıların uygulama öncesi ve uygulama sonrası puanları, ölçek toplamı ve alt boyutlar kapsamında ayrı ayrı analiz edilmiştir. Analizlerde, dağılımın normalliği koşulunun sağlandığı son test ölçek toplamı ile KÖ alt boyutunda bağımlı örneklem için t-testi, dağılımın normalliğinin sağlanmadığı Kİ, ÇY ve YBY alt boyutlarında ise Wilcoxon İşaretli Sıralar testi kullanılmıştır. Bu analizlere ilişkin elde edilen sonuçlar Tablo.8 ve Tablo.9’da sunulmuştur.

Tablo 8. Öğrencilerin engelli bireylere yönelik tutumlar t-testi (Ölçek toplamı, KÖ alt boyutu)

Faktör		N	\bar{X}	S	Sd	t	p
KÖ	Öntest	56	25.81	3.56	55	-1.16	.250
	Sontest		26.52	3.20			
Ölçek toplam	Öntest	56	166.65	20.94	55	-3.89	.000
	Sontest		178.86	13.63			

Tablo 9. Öğrencilerin engelli bireylere yönelik tutumlar Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi (Kİ, ÇY, YBY alt boyutları)

	Son test- ön test	n	Sıra Toplamı	Sıra Ortalaması	z	p
Kİ	Negatif sıra	18	14.69	264.50	-	.000*
	Pozitif sıra	36	33.90	1220.50	4.11**	
	Eşit	2				
ÇY	Negatif sıra	21	23.95	503.00	-	.025*
	Pozitif sıra	34	30.50	1037.00	2.23**	
	Eşit	1				
YBY	Negatif sıra	16	20.50	328.00	-	.001*
	Pozitif sıra	37	29.81	1103.00	3.43**	
	Eşit	3				

**Negatif sıralar temeline dayalı

Tablo 8’den de görüldüğü gibi, çalışmaya dâhil edilen katılımcıların ölçek genelinden aldıkları puan ortalamalarının son test lehinde anlamlı farklılıklar gösterdiği görülmektedir ($t_{(28)}=-3.89$, $p<.01$). Katılımcıların engelli bireylere ilişkin tutumlarından elde edilen ön test ve son test puan ortalamaları incelendiğinde de bu durumun desteklendiği ve katılımcıların son test puan ortalamalarının ($\bar{X}=178.86$) ön test puan ortalamalarından ($\bar{X}=166.65$) daha yüksek olduğu görülmektedir (Tablo.8).

Ölçeğin KÖ alt boyutunda ise katılımcıların ön test – son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık görülmemektedir ($t_{(28)}=.0435$, $p>.05$). Öte yandan, katılımcıların KÖ alt boyutuna ilişkin elde edilen son test puan ortalamalarının da ($\bar{X}=26.82$) uygulama öncesi ön test puanlarına göre ($\bar{X}=25.81$) bir miktar yükseldiği görülmüştür (Tablo.8).

Ölçeğin Kİ, ÇY ve YBY alt boyutlarına ilişkin yapılan analizlerden elde edilen sonuçlar incelendiğinde ise katılımcıların bu alt boyutlardan aldıkları puan ortalamalarının son test lehinde anlamlı farklılıklar gösterdiği görülmektedir (Kİ, $z=-4.11$, $p<.05$; ÇY, $z=-2.23$, $p<.05$; YBY, $z=-3.43$, $p<.05$). Katılımcıların ölçeğin alt boyutlarından elde ettikleri ön test ve son test puan ortalamaları incelendiğinde de bu durumun desteklendiği ve katılımcıların belirtilen tüm alt boyutlardaki son test puan ortalamalarının (Kİ, $\bar{X}=33.90$; ÇY, $\bar{X}=30.50$; YBY, $\bar{X}=29.81$) ön test puan ortalamalarından (Kİ, $\bar{X}=14.69$; ÇY, $\bar{X}=23.95$; YBY, $\bar{X}=20.50$) daha yüksek olduğu görülmektedir (Tablo 9).

Tartışma ve Yorum

Bu çalışmada üniversite öğrencilerine özel eğitim ve kaynaştırma konularında verilen bir eğitim programının onların engelli bireylere yönelik tutumları üzerindeki etkililiğinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu genel amaç kapsamında bu çalışmaya NKÜ SHMYO Çocuk Gelişimi Bölümünde kayıtlı olan ve çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 56 birinci sınıf öğrencisi dâhil edilmiştir.

Çalışmanın gerçekleştirilmesinde üç temel aşama izlenmiştir. Bunlardan ilki çalışmaya dâhil edilen öğrencilerin eğitim programı öncesinde engelli bireylere yönelik tutumlarının farklı değişkenler (mezun olduğu lise, yayın takibi ve eğitim alma durumu), açısından incelenmesi, ikincisi hazırlanan eğitim programının öğrencilere uygulanması ve sonuncusu ise eğitim programının öğrencilerin engelli bireylere ilişkin tutumları üzerindeki etkisinin belirlenmesidir.

Çalışma sırasında öğrencilerin eğitim öncesi ve sonrasında engelli bireylere ilişkin tutumları Özürlülere Yönelik Tutum Ölçeği (ÖYTÖ, 2009) kullanılarak değerlendirilmiştir. ÖYTÖ orijinalinde 6 alt faktör ve 43 maddeden oluşmaktadır. Çalışma içerisinde ÖYTÖ' nün kullanımı sırasında öncelikle öğrencilerin engelli bireylere ilişkin tutum puanlarından elde edilen veriler hem toplam ölçek hem de her alt boyutta ayrı ayrı analiz edilmiş ve bu analizlerden elde edilen güvenilirlik puanlarına göre bu çalışmada öğrencilerin engelli bireylere ilişkin tutumları değerlendirilirken ÖYTÖ' nün istendik güvenilirlik puanları elde edilmiş olan dört alt boyutunun kullanılmasına karar verilmiştir.

Çalışmanın ilk aşamasında öncelikle eğitim programı öncesinde öğrencilerin engelli bireylere yönelik tutumları ÖYTÖ kullanılarak farklı değişkenler (mezuniyet, yayın takibi, eğitim alıp almadığı) açısından değerlendirilmiştir. Böyle bir değerlendirme yapmadaki asıl amaç ise öğrencilerin farklı eğitim geçmişi ve özel eğitim deneyimine sahip olmasından dolayı engellilere yönelik farklı tutumlara sahip olabileceklerinin ve bu durumun da eğitim programı sonunda programın etkililiğinin belirlenmesi sırasında yapılacak olan ölçümleri etkileyebileceğinin düşünülmesidir. Bu amaç doğrultusunda öncelikle çalışma içerisinde eğitim programı öncesinde öğrencilerin engelli bireylere ilişkin tutumları hem toplam ölçek hem de dört alt boyut kapsamında ayrı ayrı tüm değişkenler açısından analiz edilmiştir. Yapılan analizlerden elde edilen sonuçlar incelendiğinde ise, çalışmaya dâhil edilen tüm öğrencilerin farklı eğitim geçmişi ve özel eğitim deneyimine sahip olsalar da eğitim programı öncesinde engelli bireylere ilişkin benzer tutumlara sahip oldukları görülmüştür. Bu durum da program sonrasında yapılacak olan ikinci ölçümde öğrencilerin engelli bireylere ilişkin tutumlarında görülebilecek değişikliklerin kendilerine sunulan programın etkisinden

kaynaklı olacağına dair güçlü bir kanıt olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmanın ikinci aşamasında engelli bireylere karşı olumlu tutumların geliştirilmesinde sıkça kullanılan tekniklerden biri olan bilgilendirme tekniği kullanılmış ve katılımcılara 12 hafta süren toplam 56 saatlik bilgilendirme seminerleri verilmiştir. Bilindiği gibi alanyazında kişisel ilişki kurma, simülasyon ve bilgilendirme (belirli bir konuda eğitim verme) teknikleri kişilerin belirli bir takım konulardaki tutumları üzerinde etkili olan teknikler olarak karşımıza çıkmaktadır (Gözün ve Yıkmış, 2003; Kayaoğlu, 1999). Bu özelliğinden dolayı bu çalışmada hem katılımcı grubunun özellikleri hem ekonomik hem de pratik olması nedeniyle bilgilendirme tekniğinin kullanımı uygun görülmüştür. Alanyazında bilgilendirme tekniğinin kullanımı sırasında birtakım önemli noktaların göz ardı edilmemesi gerektiği belirtilmektedir (Kayaoğlu, 1999). Bunlar öncelikle bilgilendirme sırasında sunulacak olan programın katılımcı profili ile örtüşmesi, bir diğer deyişle katılımcı grubunun yapılan bilgilendirme sırasında verilmek istenen iletileri olabildiğince benzer şekilde algılayabilecek düzeydeki kişilerden oluşmasıdır. Bu çalışma içerisinde de bu durum tüm katılımcıların aynı bölümde eğitim gören kişilerden oluşmasına, benzer hazır bulunuşluk düzeyinde olmasına ve katılımcıların seçimi sırasında gönüllülük esasının uygulanmasına dikkat edilerek kontrol edilmeye çalışılmıştır. Bilgilendirme uygulamaları sırasında önemli görülen bir diğer nokta ise hazırlanan içeriğin hem katılımcı grubuna hem de çalışmanın amacına uygun şekilde hazırlanmış olmasıdır. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda bu çalışmada katılımcılara sunulan eğitimin içeriği yine katılımcı grubunun devam ettiği bölümden kaynaklı olarak onların ileride karşılaşılabilecekleri engel grupları ve eğitim uygulamalarını kapsayacak şekilde yapılandırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Çalışma içerisindeki konuların seçimi ve dağılımında en temel kriter olarak çalışılan grubun ileride engelli bireylerle doğrudan çalışacak öğretmenler veya öğretmenlere yardımcı eğitim personeli olacak olmalarıdır. Sunumların içeriklerine bakıldığında, sunumlarda öncelikle en yaygın görülen engel grupları hakkında kısa bilgiler verilmiş olup sonrasında ise engelli bireylerin kaynaştırma eğitimi süreci ve bu süreçte

karşılaşılan güçlükler ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Daha sonra ise, farklı uygulama örnekleri ile anlatılan konuların uygulamada nasıl ve ne şekilde işe koyulduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Alanyazında yapılan çalışmalarda engelli bireylerle çalışan ya da ileride çalışacak olan öğretmen ya da öğretmen adaylarının şuanda çalıştıkları ya da ileride karşılaşılabilecek engel gruplarına ilişkin bilgi düzeylerinin artması sonucunda kendilerini çalışmaya daha istekli ve hazır hissettiklerini bildirdikleri ve bunun sonucunda da engellilere yönelik tutumlarında olumlu yönde gelişmelerin görüldüğü belirtilmektedir (Avramidis ve Norwich, 2002; Avramidis, ve diğ., 2000; Mousouli ve diğ., 2009; Wischnowski, ve diğ., 2004; Yoon-Suk, 2010; Zambelli ve Bonni, 2004). Bu durum düşünüldüğünde de yine bu çalışmada içerikte sunulan bilgilerin katılımcıların ilerideki eğitim ve iş yaşamlarında ihtiyaç duyacakları bilgileri içermesine dikkat edilmiştir. Bilgilendirme oturumları sırasında dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli nokta ise, sunumları yapacak olan kişilerin bu alanda sunum yapabilecek yetkinlikte, uzman kişiler olmasıdır. Çalışma içerisinde bu durumun kontrol altına alınabilmesi için de yapılan tüm sunumların özel eğitim alanında uzmanlığı olan aynı kişi tarafından sürdürülmesine dikkat edilmiştir.

Çalışmanın üçüncü ve son aşamasında ise öncelikle program öncesinde katılımcıların engelli bireylere yönelik tutumlarının değerlendirilmesinde kullanılan ÖYTÖ, program sonrasında katılımcılara bir kez daha uygulanmıştır. Daha sonra uygulanan eğitim programının engelli bireylere yönelik tutumlar üzerindeki etkisinin belirlenebilmesi için katılımcıların öntest ve son test oturumlarında ÖYTÖ' den elde ettikleri tutum puanları hem toplam ölçek hem de tüm alt boyutlar kapsamında karşılaştırılmıştır. ÖYTÖ' nün toplam ve her bir alt ölçeğinden alınan puanların yükselmesi ölçeği dolduran kişinin engelli bireylere yönelik tutumlarının olumlu yönde arttığı şeklinde yorumlanmaktadır. Öncelikle ölçek toplamına göre yapılan analizlerden elde edilen sonuçlar incelendiğinde uygulanan eğitim programının katılımcıların genel anlamda engelli bireylere yönelik tutumlarına ilişkin olumlu etkileri olduğu söylenebilir. Analizler ayrıntılı olarak incelendiğinde, eğitim programı öncesi ve sonrasında yapılan ön-test ve son test ölçümlerinde grupta yer alan tüm katılımcıların farklı eğitim

geçmiş ve özel eğitim deneyimine sahip olsalar da engelli bireylere yönelik benzer tutum puanlarına sahip olmaları grupta yer alan katılımcıların ön-test ve son testten elde ettikleri puanların farklı değişkenlerden etkilenmediğini göstermektedir. Diğer bir deyişle, katılımcıların ön-test ve son test toplam tutum puanları arasında görülen anlamlı farklılıklar düşünüldüğünde katılımcıların tutum puanlarında görülen artışın sadece uygulanan eğitim programından kaynaklı ortaya çıktığı düşünülmektedir.

Katılımcıların ÖYTÖ' nün her bir alt boyutundan elde ettikleri tutum puanları ayrı ayrı analiz edildiğinde ise katılımcıların engelli bireylere yönelik tutum puanlarının ölçeğin KÖ (kişisel özellikler) alt boyutu haricindeki diğer üç alt boyutta da son test lehine anlamlı şekilde farklılık gösterdiği görülmüştür. Bu duruma KÖ alt boyutu kapsamında yer alan ölçek maddelerinin diğer maddelere göre engelli bireylerle daha doğrudan iletişim ve etkileşim kurmayı gerektiren maddeleri kapsamasının ve eğitim programı içerisinde katılımcıları doğrudan engelli kişilerle etkileşim ve iletişim kurabilmelerini sağlayan herhangi bir etkinliğin bulunmamasının neden olduğu ve katılımcıların tutum puanlarında ölçeğin bu alt boyutunda istenen değişimlerin görülemediği düşünülmektedir. Yine analizler incelendiğinde ise ölçeğin diğer tüm alt boyutlarında katılımcıların son test puanlarında ön-test puanlarına göre artış olduğu görülmüş olup, bu durum da onların ölçeğin bu alt boyutlarına ilişkin tutumlarında artışın olduğunu göstermektedir.

Sonuç ve Öneriler

Çalışmadan elde edilen tüm bulgular birlikte düşünüldüğünde, çalışmaya dâhil edilen katılımcılara sunulan eğitim programının onların engelli bireylere yönelik tutumları üzerinde olumlu etkileri olduğu düşünülmektedir. Engelli bireylerin eğitiminde görev alan eğitimcilerin bu bireylere yönelik olumlu tutum geliştirmelerinin onlara sağlanacak olan eğitimin kalitesini belirleyen önemli noktalardan biri olduğu göz önünde bulundurulduğunda; bu konunun niteliksel ve niceliksel olarak desenlenecek farklı araştırmalarla tekrar incelenmesinin çalışmadan elde edilen bulguların genellenebilirliği açısından faydalı olabileceği düşünülmektedir. Bu yönüyle bakıldığında

ise bu çalışmanın engelli bireylere karşı tutumların inceleneceği ileriki çalışmalara yol gösterici nitelikte olacağı düşünülmektedir. Ek olarak bu çalışmada göz önünde bulundurulması gereken birtakım sınırlılıklar bulunmaktadır. Öncelikle ele alınması gereken ilk sınırlılık yapılan çalışmanın sınırlı sayıda katılımcıdan (56 katılımcı) toplanan verilerle gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu nedenle daha sonraki yapılacak çalışmalarda daha fazla sayıda ve farklı özelliklerde katılımcıların engelli bireylere yönelik tutumlarının değerlendirilmesi önerilmektedir. İkinci olarak ise, burada yapılan değerlendirmeler sadece bilgilendirme tekniği kullanılarak yapılan sunumlar ve ÖYTO ile sınırlıdır. Bu nedenle ileriki çalışmalarda engelli bireylere yönelik tutumların değiştirilmesinde daha farklı tekniklerin, içeriklerin ve ölçme araçlarının kullanılarak konuya ilişkin yeni değerlendirmelerin yapılması önerilmektedir.

Kaynaklar

- Avramidis, E. & Norwich, B. (2002). Teachers' attitudes towards integration / inclusion: a review of the literature. *European Journal of Special Needs Education*, 17(2), 129-147.
- Avramidis, E., Bayliss, P. & Burden, R. (2000). A survey into mainstream teachers' attitudes towards the inclusion of children with special educational needs in the ordinary school one local education authority. *Educational Psychology*, 20(2), 191-211.
- Bain, S.K. (2005). Social interaction interventions in an inclusive era: Attitudes of teachers in early childhood self-contained and inclusive settings. *Psychology in the Schools*, 42(1), 53-61.
- Batu, S.E. (2000). Kaynaştırma, destek hizmetler ve kaynaştırmaya hazırlık etkinlikleri. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(4), 35-45.
- Bigham, T. (2010). *Do teachers have a negative attitude towards the inclusion of students with special needs?*. Unpublished master thesis, Ohio University.
- Boling, E. (2007). "Yeah, but I don't want to deal with it." Changes in a teacher candidate's conceptions of inclusion. *Teaching Education*, 18(3), 217-231.

- Bondurant, B.J. (2004). *Tecahers attitudes towards inclusion*. Unpublished master thesis, California State University.
- Brandon, D.P. & Ncube, M.M. (2006). Botswana's agriculture teachers' attitudes towards inclusion of students with physical disabilities in mainstream classes. *The Negro Educational Review*, 57(4), 215-226.
- Campbell, J., Gilmore, L. & Cuskelly, M.(2003). Changing student teachers' attitudes towards disability and inclusion. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 28(4), 369-379.
- Cavkaytar, A. (2000). Zihin engellilerin eğitim amaçları. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 115-121.
- Civelek, A. (1991). Zihinsel özel gereksinimli çocukların eğitiminde bütünleştirme yöntemi. *Eğitim ve Bilim*, 11(82).
- Diken, H.İ. (1998). *Sınıfında zihinsel engelli çocuk bulunan ve bulunmayan sınıf öğretmenlerinin zihinsel engelli çocukların kaynaştırılmasına yönelik tutumlarını karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Diken, H.İ. & Sucuoğlu, B. (1999). Sınıfında zihin engelli çocuk bulunan ve bulunmayan sınıf öğretmenlerinin zihin engelli çocukların kaynaştırılmasına yönelik tutumlarının karşılaştırılması. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(3), 25-39.
- Eripek, S. (1992). Engelliler ve eğitimleri. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1-2), 79-94.
- Fakolade, O.A., Adeniyi, S.O. & Tella, A. (2009). Attitude of teachers towards the inclusion of special needs children in general education classroom: the case of teachers in some selected schools in Nigeria. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 1(3), 155-169.
- Familia-Garcia, M. (2001). *Special and regular education teacher's attitudes towards inclusive programs in an urban community school*. New York City Board of Education. U.S., New York.
- Gözün, Ö. & Yıkılmış, N. (2004). İlköğretim müfettişlerinin kaynaştırma uygulamasına ilişkin görüş ve önerileri. *Özel Eğitim Dergisi*, 5(2), 79-88.

- Gözün, Ö. & Yıkılmış, A. (2003). *Öğretmen adaylarının kaynaştırma konusunda bilgilendirilmelerinin kaynaştırmaya yönelik tutumlarının değişimindeki etkililiği*. 13. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri. Ankara: Kök Yayıncılık, 120-136.
- Güzel-Özmen, R. (2003). *Kaynaştırma ortamlarında öğretimsel düzenlemeler*. A. Ataman (Ed.), *Özel eğitime giriş* (51-83). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Idol, L. (2006). Toward inclusion of special education students in general education: A program evaluation of eight schools. *Remedial and Special Education*, 27(2), 77-94.
- Kaner, S. (2000). Özel eğitime giriş dersinin, öğretmen adaylarının zihinsel engellilere yönelik tutumlarına etkisi. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 1 (1), 32-43.
- Kaner S., Öğülmüş S., Büyüköztürk Ş. & Dökmen Z. (2009). *Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor?* TC Başbakanlık Özürllü İdaresi Başkanlığı yayını.
- Kargın, T. (2004). Kaynaştırma: Tanımı, gelişimi ve ilkeleri. *Özel Eğitim Dergisi*, 5(2), 1-13.
- Karasar N (2000). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, 10. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Kayaoğlu, H. (1999). *Bilgilendirme programının normal sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma ortamındaki işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarına etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kırcaali-İftar, G. (1992). Kaynaştırma becerileri özdeğerlendirme aracı. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5, 119-129.
- Kırcaali-İftar, G. (1998) *Özel gereksinimli bireyler ve özel eğitim*. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları. No: 561.
- Kim, H. (2009). The role and issues of special classes and inclusive classes in regular school of Korea. *Journal of International Special Education in the Asia-Pacific*, 5, 12-18.
- McLeskey, J. & Waldron, N.L. (2002). School change and inclusive schools: Lessons learned from practice. *Phi Delta Kappan*, 84(1), 65-73.
- Metin, N. & Çakmak, H. (1998). *İlköğretim okullarındaki eğitimcilerin özürllü çocuklarla normal çocukların*

- kaynaştırıldığı programlar hakkındaki düşüncelerinin incelenmesi.* 8. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri. Edirne: 128-139.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2000). İlköğretim müfettişleri başkanlıkları ve teftiş yönergesi. *Tebliğler Dergisi*, 2000-2508.
- Molto, M. (2003). Mainstream teachers' acceptance of instructional adaptations in Spain. *European Journal of Special Needs Education*, 18, 311-332.
- Morberg, S., & Savolainen, H. (2003). Struggling for inclusive education in the North and the South: Educator's perceptions on inclusive education in Finland and Zambia. *International Journal of Rehabilitation Research*, 26(1), 21-31.
- Mousouli, M., Kokaridas, D., Angelopoulou-Sakadami, N. & Aristotelous, M. (2009). Knowledge and attitudes towards children with special needs by physical education students. *International Journal of Special Education*, 24(3), 85-89.
- Olson, J.M. (2003). *Special education and general education teacher attitudes toward inclusion*. Unpublished master thesis, University of Wisconsin-Stout.
- Orel, A., Zerey, Z. & Töret, G. (2004). Sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumlarının incelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 5(1), 23-33.
- Reusen, A., Shoho, A., & Barker, K. (2001). High school teacher attitudes towards inclusion. *The High School Journal*, 84, 7-17.
- Salend, S.J. (1998). *Effective mainstreaming: Creating inclusive classrooms*. New Jersey: Merill.
- Shade, R. & Stewart, R. (2001). General education and special education preservice teachers' attitudes towards inclusion. *Preventing School Failure*, 46, 37-41.
- Smith, M. & Smith, K. (2000). "I believe in inclusion, but ...": Regular education early childhood teachers' perceptions of successful inclusion. *Journal of Research in Childhood Education*, 14, 161-180.
- Snyder, R. (1999). Inclusion: A qualitative study of inservice general education teachers' attitudes and concerns. *Education*, 120, 173-181.

- Şahbaz, Ü. (1997). *Öğretmenlerin özel gereksinimli çocukların kaynaştırılması konusunda bilgilendirilmelerinin kaynaştırmaya ilişkin tutumlarının değişmesindeki etkililiği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı. (1999). *I. özürlüler şurası ön komisyon raporları*. Ankara.
- Uysal, A. (2003). *Kaynaştırma uygulaması yapan öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüşleri*. 13. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri. Ankara: Kök Yayıncılık, 121-135.
- Villa, R.A. & Thousand, J.S. (2003). Making inclusion education work. *Educational Leadership*, 61(2), 19-23.
- Voltz, D.L., Brazil, N. & Ford, A. (2001). What matters most in inclusive education: A practical guide for moving forward. *Intervention in School and Clinic*, 37(1), 23-30.
- Wischnowski, M.W., Salmon, S.J. & Eaton, K. (2004). Evaluating co-teaching as a means for successful inclusion of students with disabilities in a rural district. *Rural Special Education Quarterly*, 23(3), 3-14.
- Yıkılmış, A., Şahbaz, Ü., & Peker, S. (1997). *Hizmetiçi eğitim programlarının öğretmenlerin kaynaştırmaya yönelik tutumlarına etkisi*. Özel Eğitim Günleri. Eskişehir: Karatepe Yayınları.
- Yıkılmış, A., Şahbaz, Ü. & Peker, S. (1998). *Özel eğitim danışmanlığı ve kaynaştırma dersinin öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumlarına etkisi*. 8. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri. Edirne: 163-167.
- Yoon-Suk, H. (2010) Attitudes towards inclusion: gaps between belief and practice. *International Journal of Special Education*.
- Zambelli, F., & Bonni, R. (2004). Beliefs of teachers in Italian schools concerning the inclusion of disabled students: A Q-sort analysis. *European Journal of Special Needs Education*, 19(3), 351-364.

Investigation The Effects of a Special Education Training Program on Attitudes Toward People with Disabilities

Feyzullah Şahin^{1†} and Birkan Güldenöğlü²

¹ Namık Kemal University, Turkey

² Ankara University, Turkey

Received: 25.02.2013 - Revised: 13.05.2013 - Accepted: 22.05.2013

Summary

Problem Statement: The number of students with special needs who are educated in inclusive settings are increasing. To success of inclusion mostly depends on the teacher's attitudes. Although some various researches determining the teachers' attitudes toward individuals with disabilities were conducted in Turkey, the vast majority of them showed that teachers had negative attitudes who work with children with special needs (Batu, 1997; Diken & Sucuoğlu, 1999; Diken, 1998; Gözün & Yıkılmış, 2003; Kayaoğlu, 1999; Metin & Çakmak, 1998; Orel, Zerey & Töret, 2004; Şahbaz, 1997; Uysal, 2003; Yıkılmış & Kayaoğlu, 1999; Yıkılmış, Şahbaz & Peker, 1997, 1998). Additionally, not only in Turkey but also in the other countries which adopt inclusion in educating the children with disabilities have the same portrait regarding to attitudes of the experts and teachers working with children with special needs. According to the literature, it was indicated that generally teachers who have limited knowledge about the characteristics of individuals with special needs and limited experience about how they have to modify the instruction regarding to their characteristic features have negative attitudes toward them (Avramidis & Norwich, 2002; Avramidis, Bayliss & Burden, 2000; Bain, 2005; Brandon & Ncube 2006; Bigham, 2010; Boling, 2007; Bondurant, 2004; Campbell, & etc., 2003; Fakolade, & etc., 2009; Familia-Garcia, 2001; Idol, 2006; Kim, 2009; McLeskey & Waldron, 2002; Molto, 2003; Morberg & Savolainen, 2003; Mousouli & etc., 2009; Olson, 2003; Reusen, Shoho & Barker, 2001; Shade & Stewart, 2001; Smith & Smith, 2000; Villa & Thousand, 2003; Voltz, Brazil & Ford, 2001; Wischnowski, Salmon & Eaton, 2004; Yoon-Suk, 2010; Zambelli & Bonni, 2004). Although there are some research studies (Batu, 1997; Diken & Sucuoğlu, 1999; Diken, 1998; Gözün & Yıkılmış, 2003; Kayaoğlu, 1999;

[†]Corresponding Author: Phone: +90 282 2503306, E-mail: fsahin@nku.edu.tr
ISSN: 2146-7811, ©2013

Metin & Çakmak, 1998; Orel, etc., 2004; Uysal, 2003) related to determine the attitudes of experts\teachers toward people with disabilities conducted in Turkey, the research that suggests practical programs and implications which has positive effects on attitudes toward people with disabilities is very limited and there is a need to increase the number of these studies. For this necessity, the problem of this study was to investigate the effects of a special education training program on university students' attitudes toward people with disabilities.

Method(s): Participants were 56 first grade students from Child Development Department, Namık Kemal University. In the present study, a pre and post test procedure was applied and in both pre and post test evaluations OYTO (2009) which was developed in a national project (Kaner, Ögülmüş, Büyüköztürk and Dökmen, 2009) and aims to determine the attitudes of individuals toward people with disabilities, was used in order to collect data. OYTO composed of 43 items under six independent factors is based on a scale of 1 to 5, and the responses vary between "1-least" and "5-most". The Cronbach-Alpha internal consistency of sub-factors were calculated and according to Cronbach scores; in the present study four sub-factors of OYTO which showed acceptable reliability scores were decided to use for evaluating the attitudes of participants toward people with disabilities. This study was conducted in three steps. In the first step, OYTO was applied to all participants to assess their attitudes toward people with disabilities before the presentations started. In the second step, training program lasting for 12 weeks (52 hours in total) was presented to participants weekly. Then, as a third step of this study, OYTO was applied to all participants again to determine the effectiveness of the training program on their attitudes toward people with disabilities. All the gathered data in pre and post test sections was transformed as a SPSS file and analyzed by using Dependent and Independent Sample T-tests, Mann-Whitney U and Wilcoxon Signed Ranked Test in SPSS.18.

Results: In order to test the effectiveness of the special education training program, we analyzed the data in two steps; (a) we evaluated the participants' attitudes toward people with disabilities before the presentations started in terms of their graduation and special education knowledge and experience (b) we determined the effectiveness of the training program on the participants' attitudes toward people with disabilities. Results indicated that although there was not a significant difference between the participants' attitudes toward people with disabilities in terms of their graduation and special education knowledge and experience in the pre-test assessment, a significant improvement in their attitudes toward people with disabilities was seen in favor of their post test scores (both whole scale and its sub-factors). The results also suggested that the presented special education training program had a positive impact on their attitudes toward people with disabilities.

Conclusions and Recommendations: Data showed that special education training program had a positive effect on attitudes of the participants toward

people with disabilities. However, research using this kind of training programs to develop positive attitudes toward people with disabilities is limited to date. It is therefore suggested that future studies evaluate the attitudes of individuals toward people with disabilities of greater quantity and diversity (teachers, experts, students, etc.) regarding to various methods and techniques.

Keywords: Attitude, Attitude towards Disabled, Special Education and Inclusion, Attitude Change